

РОЗДІЛ 2 ПОЛІТИЧНІ ІНСТИТУТИ ТА ПРОЦЕСИ

УДК 322.24

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2023.34.7>

ПРЕДСТАВНИЦТВО МІНОРИТАРНИХ ПОЛІТИЧНИХ СПІЛЬНОТ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ПРАГМАТИЧНІ ДОСВІД

REPRESENTATION OF MINORITY POLITICAL COMMUNITIES: THEORETICAL BASIS AND PRAGMATIC EXPERIENCE

Андрєєв Д.В.,

*аспірант кафедри політології**Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

Встановлюються можливості адекватного розкриття вимог та потреб соціальних груп, які не можуть претендувати на політичну гегемонію в певному суспільстві. Розглядається специфіка критеріїв розвитку сталої демократії та свідчення формування ліберального демократичного суспільства на основі інклюзивності й толерантності. Розкривається специфіка інтенсивного застосування в маркетингових стратегіях політичної конкуренції спекуляцій щодо стану та вимог міноритарних спільнот. Встановлюються расові, релігійні, етнічні, соціально-демографічні відмінності, які продовжують залишатися базою для потужних політичних протистоянь та значної політичної конфліктності в національному та міжнародному вимірах. Обговорюються уявлення щодо сучасного дискурсу політичного представництва міноритарних спільнот, який має враховувати як теоретичні настанови, так і спроби розв'язання завдань демократичного політичного представництва меншин в реальному політичному процесі. У статті використані дослідні засоби сучасної теоретичної та емпіричної політології (інституційний та порівняльний), а також загальнологічні методи (узагальнення, аналіз). З'ясовується значення інклюзивності та можливість захисту прав тих груп, які не можуть вважатися належними до титульної нації або домінуючої конфесії. Досліджуються концептуальні зміни в тлумаченні статусу наукової проблеми міноритарних спільнот у співвідношенні з іншими проблемами суспільства. Розкрито тенденцію розвитку наукового та публіцистичного дискурсу, яка полягає у скептичному та критичному оцінюванні статусу та значення мови як політичної ознаки. Виявляється значення політичного питання щодо представництва культурних прав в умовах демократії. Встановлено специфіку варіативного та адаптивного способу поведінки з міноритарними спільнотами. Досліджується співвідношення держави та політичних інститутів, які мають формувати зважені підходи для управління ситуацією стосовно міноритарних спільнот. З'ясовується співвідношення комплексу подій, пов'язаних з інституалізацією міноритарних спільнот. Вивчено змістовні компоненти воєнного порядку денного в Україні, який спричинив появу «дружних» міноритарних спільнот, орієнтованих на успіх української державності. Зроблено висновок про те, що в умовах російсько-української війни відбувається диференціація локальних спільнот за їх ставленням до перебігу військових дій.

Ключові слова: міноритарні спільноти, політичні групи, політичне представництво, консолідована демократія, громадянське суспільство, мультикультуралізм, інклюзивність, толерантність.

Opportunities for adequate disclosure of the demands and needs of social groups that cannot claim political hegemony in a certain society are established. The specifics of the criteria for the development of sustainable democracy and evidence of the formation of a liberal democratic society based on inclusiveness and tolerance are considered. The specificity of intensive application in marketing strategies of political competition of the status and requirements of minority communities is revealed. Racial, religious, ethnic, socio-demographic differences are established, which continue to be the basis for powerful political confrontations and significant political conflict in the national and international dimensions. Concepts regarding the modern discourse of political representation of minority communities are discussed, which should take into account both theoretical guidelines and attempts to solve the tasks of democratic political representation of minorities in the real political process. The research tools of modern theoretical and empirical political science (institutional and comparative), as well as general logical methods (generalization) are used in the article. The meaning of inclusivity and the possibility of protecting the rights of those groups that cannot be considered as belonging to the titular nation or the dominant faith are clarified. Conceptual changes in the interpretation of the status of the scientific problem of minority communities in relation to other problems of society are studied. The development trend of scientific and journalistic discourse is revealed, which consists in a skeptical and critical assessment of the status and significance of language as a political sign. The significance of the political question regarding the representation of cultural rights in the conditions of democracy is revealed. The specifics of a variable and adaptive way of dealing with minority communities have been established. The relationship between the state and political institutions, which should form balanced approaches to managing the situation in relation to minority communities, is studied. The correlation of the complex of events related to the institutionalization of minority communities is clarified. The content components of the military agenda in Ukraine, which caused the emergence of "friendly" minority communities oriented towards the success of Ukrainian statehood, were studied. It was concluded that in the conditions of the Russian-Ukrainian war, there is a differentiation of local communities according to their attitude to the course of military operations.

Key words: minority communities, political groups, political representation, consolidated democracy, civil society, multiculturalism, inclusiveness, tolerance.

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Репрезентація міноритарних спільнот і громад в сучасному світі виступає важливою дослідною проблемою політичної науки та інших суспільних дослідних дисциплін. Можливості адекватно розкрити вимоги та потреби соціальних груп, які не можуть претендувати на політичну гегемонію в певному суспільстві, виступають важливим критерієм розвитку сталої демократії та потужним свідченням формування ліберального суспільства. Теоретичні засади розкриття представництва міноритарних спільнот вимагають аналізу з точки зору актуальності, неупередженості та перспективи нових наукових результатів. З другої половини ХХ століття політичні аспекти інклюзивності і толерантності розвиваються в концепціях мультикультуралізму та держави загального добробуту. Водночас расові, релігійні, етнічні, соціально-демографічні відмінності продовжують залишатися базою для потужних політичних протистоянь та значної політичної конфліктності в національному та міжнародному вимірах. У сучасній Україні в період війни також існують потреби модернізації системи представництва міноритарних спільнот. Існує потреба визначення цього явища та обговорення політичного курсу, який може значно наблизити нашу державу до європейських стандартів. Відповідно розгляд сучасного дискурсу політичного представництва міноритарних спільнот має враховувати як теоретичні настанови, так і спроби розв'язання завдань демократичного політичного представництва меншин в реальному політичному процесі.

Аналіз публікацій. Політичне представництво меншин активно вивчають зарубіжні та українські науковці. Фокус уваги зосереджено переважно в інституційній площині. Зокрема, Е. Ф. Хіт розглядає представництво проблем етнічних меншин Британії [6], С. Бандуччі, Т.Донован і Дж. Карп вивчають представництво, розширення можливостей та участь меншин [5], О. Процик досліджує представництво меншин та корінних народів у парламенті [8], група вчених під редакцією К. Бірд вивчає політичне представництво жінок та етнічних меншин у країнах зі щойно встановленою демократією [9], К. Райт досліджує владу та представництво меншості [11], українська дослідниця Н. Кочан розглядає міноритарні релігійні організації (протестантські та етноконфесійні спільноти, новітні релігійні організації та руху) у контексті етнополітичної специфіки українського Донбасу [3]. Попри різноманіття думок та позицій існує потреба актуалізації теоретичних засад і практичного політичного досвіду представництва міноритарних спільнот в Україні та за її межами.

Метою статті є розкриття теоретичних засад та прагматичного досвіду представництва міноритарних політичних спільнот. Завданням статті

є виокремлення евристичних настанов дослідних проектів щодо представництва міноритарних політичних спільнот в Україні та світі.

Основний зміст. Порядок денний розгляду політичного представництва міноритарних спільнот значною мірою формується навколо правового визначення статусу етнічних меншин. Також ідеться про інклюзивність та можливість захисту прав тих груп, які не можуть вважатися належними до титульної нації або домінантної релігії. Сучасні дослідники пропонують низку провідних напрямків наукової розробки представництва політичних меншин. Автори дослідного проекту щодо політики та представництва етнічних меншин висунули низку актуальних питань наукового вивчення в цій предметній сфері. Ними є: яким є досвід етнічних меншин у місцевій та національній політиці? як цей досвід формується класом, статтю, поколінням і релігією? Високої актуальності набуває питання, як політика та практика діяльності основних політичних партій впливають на залучення та просування представників етнічних меншин у формальній представницькій політиці? Який зв'язок між нормативним представленням етнічних меншин і змістовним представленням відповідних питань як на місцевому, так і на національному рівнях? Як змінюються чіткі моделі голосування та партійна прихильність представників етнічних меншин і що сприяє зміні? Також зацікавленість науковців викладає, чи відрізняються ці тенденції в політичній поведінці етнічних меншин від етнічної більшості, чи вони відповідають подібним класовим, гендерним і регіональним тенденціям? [7]. Зазначене вказує, що сучасна політична теорія намагається з'ясувати зміни тлумаченні статусу наукової проблеми міноритарних спільнот у співвідношенні з іншими проблемами суспільства.

У політико-інституційній площині представництво міноритарних спільнот пов'язане з якістю та особливостями функціонування політичних партій. «Міноритарна партійність» є особливим предметом розгляду, оскільки в більшості країн світу етнічні політичні сили не є мейнстримом. Однак фактична ситуація свідчить, що загальнонаціональні політичні сили нерідко мають міноритарну ангажованість. К. Зубер вірно вказує, що діяльність на користь етнічної партії, через винятковість етнічних вимог, виключатиме діяльність на користь етнічних груп, які не є метою партії. Відповідно до висновків з індійської справи, можна очікувати, що представники меншин вирішать цей конфлікт на користь партії. Тому в цьому випадку ми могли б висунути гіпотезу про негативний вплив на готовність представника діяти в інтересах меншин [7, р. 398].

Прикладне політичне питання мовної ідентичності та його регулювання у вітчизняному контексті

має досить резонансний характер. Водночас тенденція розвитку наукового та публіцистичного дискурсу полягає у скептичному та критичному оцінюванні статусу та значення мови як політичної ознаки. Особливо нагальне значення це питання має в умовах війни в Україні, коли мова виступає чинником політичної інтеграції українського соціуму. Відповідно ставлення до міноритарних спільнот також може виходити за рамки демократичної толерантності. Т. Ковальова вірно стверджує, що в «українському мовному просторі на час прийняття Хартії залишалося домінування російської мови, зумовлене спадщиною радянського минулого, географічною близькістю Росії та економічними зв'язками з нею. Не створивши реальних умов для утвердження й захисту української мови як державної, Україна надає правову підтримку 13 мовам національних меншин, у тому числі й російській» [2, с. 22].

Зарубіжний досвід мовної політики свідчить, що знаходження балансу між панівними та міноритарними мовними спільнотами забезпечує довготермінову політичну стабільність. В умовах демократії політичним питанням є представництво культурних прав меншин. Їх закріпленість у законодавстві демонструє дотримання спільних цінностей та перспектив мирного розв'язання потенційних конфліктів. Т. Ковальова обґрунтовано зазначає, що головною метою створення Хартії було прагнення зберегти мовне розмаїття Європи, її призначенням є передусім захист мов, які мають невелику кількість носіїв, що загрожує їм зникненням з мовної карти світу. Головним об'єктом підтримки національних держав були передусім державні мови як засіб консолідації нації» [2, с. 23].

Європейські практики захисту мовного простору та національної ідентичності засвідчили існування широкого арсеналу законодавчих інструментів для сучасної України. Також важливим є варіативний та адаптивний спосіб поведінки з міноритарними спільнотами. Як свідчить досвід російсько-української війни, країна-агресор неодноразово намагалася розіграти карту автономії або особливого статусу етнічних меншин Закарпаття. Т. Ковальова досить доречно помітила, що «у Франції існувала загроза витіснення французької мови англійською; в Італії, навпаки, італійська мова утвердилася як державна й на сьогодні є актуальною підтримка регіональних мов» [2, с. 23].

Окреме значення для концептуалізації стану політичного представництва міноритарних спільнот має релігійна ситуація та середовище в суспільстві. Релігійна ідентичність визначає поведінку індивідів та груп на основі вірувань та релігійних почуттів. Відповідно держава та політичні інститути мають формувати зважені підходи для

управління ситуацією. Н. Кочан справедливо вказує, що «релігійний чинник, нерідко у поєднанні з етнополітичним та етнонаціональним, упродовж останніх десятиліть незмінно виступав в українській політиці одним із найдієвіших інструментів суспільної мобілізації як з боку найрізноманітніших політичних сил, органів державної влади та управління, громадських організацій, так і безпосередньо релігійних організацій» [4, с. 105].

Емпіричні дані, набуті українськими фахівцями на матеріалі України, засвідчують, що поява міноритарних груп на базі релігійної та етнічної ідентичності в раніше не притаманних територіальних ареалах спричиняє значну зміну етнополітичної ситуації. Відповідно до уваги має братися весь комплекс подій, пов'язаних з інституалізацією міноритарних спільнот. Подальшим кроком є виявлення способів артикулювання та агрегування вимог. Н. Кочан зауважує, «що серед першої хвилі переселенців з Криму були й такі, які сповідували іслам у його консервативній формі, які навіть у кримськотатарському середовищі існували дещо відокремлено, відрубно. Такого роду переселенці й в Галичині існуватимуть у капсульному режимі, самоізоляції як від культурницького типу ісламу та культурних національних організацій кримських татар, так і місцевого суспільно-політичного контексту» [4, с. 113].

Соціально-політичні відносини більшості та міноритарних акторів виступають матеріалом для всебічної оцінки та фіксації. Регіональний зріз сучасної України засвідчив наявність новосформованих міноритарних груп. Водночас військовий порядок денний спричинив появу «дружних» міноритарних спільнот, орієнтованих на успіх української державності. Згідно з Н. Кочан, «однією з функцій новопосталих мусульманських структур й надалі виступатиме мобілізація кримськотатарської та ісламської ідентичностей задля їхнього збереження в умовах вимушеної міграції до Галичини, що становитиме подразник для консервативної й традиціоналістськи налаштованого сегмента місцевого суспільства, тобто більшості» [4, с. 117].

Специфічну картину представництва політичних прав міноритарних груп дають сучасні поліетнічні регіони України. Замість представництва за куріальною системою або системою квот етнічні меншини глибоко інтегровані до національного політичного процесу. Їх стан та вимоги інтенсивно застосовується в маркетингових стратегіях політичної конкуренції. При цьому картина представництва міноритарних груп досить неоднозначна. Український дослідник М. Зан вказує, що «у селі Підвиноградів, де компактно проживає ромська група циган-келдерарів, кандидатами-конкурентами до Берегівської районної ради стали двоє очільників ромських національно-культурних товариств. Зокрема, голова громадської організації

«Романо Бахтало Дром», безпартійний, директор ТОВ «Севлюш Універ» Арсеній Богар балотувався від партії «Слуга народу» (№ 7 у єдиному списку) по 3-му ТВО (№ 3) й отримав 254 голоси (19,25% від квоти) [1, с. 89].

Етнічні мінератарні групи пов'язані з титульною сусідньою державою, формують політичні підстави для свого особливого статусу. Вони вимагають специфічних заходів з боку держави. Також вони налаштовані на максимізацію потреб суспільно-культурної і політичної автономії. Особливо яскраво це видно на прикладі угорської національної меншини в Закарпатті. М. Зан обґрунтовано відзначає, що «представниками угорського соціуму на рівні місцевої влади Закарпаття за результатами виборів 2020 р. стали переважно старші за віком і досвідчені громадські та політичні діячі. Зазвичай молодь у партійних списках займала практично «непрохідні» місця або представникам від молоді «резервували» нижчий рівень представництва» [1, с. 90].

Результати участі представників та лідерів міноритарних етнічних груп в електоральних процесах засвідчили, що міноритарні групи можуть спричинити непропорційний політичний вплив. Він виникає на основі більшої згуртованості міноритарних спільнот та більшої їх свідомості стосовно власного стану і потреб. Вони виступають більш вигідними партнерами політичних інвесторів, ніж представники домінуючої нації. М. Зан у розрізі політико-партійної репрезентації доводить, що «найбільше кандидатів балотувалися від «Партії твого міста» (5 чол.), що пов'язано з технічним кандидуванням ромських лідерів у м. Ужгороді. Власне, тому найбільша кількість ромських лідерів як кандидатів була представлена на 1-му ТВО до Ужгородської міської ради» [1, с. 91].

Таким чином, теоретичні засади реалізації політичних вимог та потреб міноритарних спільнот формують ситуацію багатовекторності еволюції цих інституцій. Аналіз емпіричних кейсів артикуляції політичних намагань громади доводять, що етнічні та релігійні спільноти можуть тісно інтегруватися до загальної системи політичного представництва не вимагаючи особливих умов та

механізмів. Мовна ідентифікація міноритарних спільнот як чинник політичного процесу залежить від раціональності національної мовної політики та завбачливості політичних еліт і законодавців.

Висновки. Таким чином, теоретичні засади та уявлення щодо оптимальності політичного представництва етнічних расових та релігійних меншин в світі та в Україні зазнають значних змін. Політична практика реалізації прав етнічних мовних та релігійних меншин змушує замислитися про політичні засоби інституалізації інклюзивності та толерантності. Поняття міноритарних спільнот також зазнає суттєвих змін. Дедалі частіше воно стає надто широким через фрагментацію соціальної структури багатьох країн, а також через подрібнення громад, які раніше існували внаслідок доступності самопрезентації індивідів та груп через засоби Інтернет. У таких умовах пріоритетами науково-дослідного проекту щодо оптимізації політичного представництва міноритарних спільнот мають стати окреслення емпіричного базису політичних вимог та їх суб'єктів. Як свідчить досвід сучасної України, етнічні меншини, які формально зафіксовані законодавством у політичному полі, використовують цей стан в рамках системи політичних технологій та політичної комунікації. Політичний статус міноритарних спільнот недостатньо окреслений. В умовах російсько-української війни відбувається диференціація локальних спільнот за їх ставленням до перебігу військових дій. Світова практика свідчить, що мовна ідентичність перебуває під щільною увагою міжнародних інституцій та набуває статусу дискусійної. Відповідно можливості ідентифікації міноритарних спільнот дещо звужується. Ліберальний підхід стосовно розгляду етнічних та релігійних груп як самоврядних громадських організацій зазнає тиску з боку право-консервативних політичних течій. Також мають місце технократичні спроби «спростити питання» на основі новітніх комунікаційних технологій. У зв'язку з цим завданням наукової спільноти на перспективу є запобігання замовчуванню проблеми представництва міноритарних політичних спільнот та виведення її до публічної сфери.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Зан М. П. Особливості політико-партійного представництва лідерів громадських організацій міноритарних етнічних груп Закарпатської області у контексті місцевих виборів 2020 р. Актуальні проблеми філософії та соціології. 2021. Вип. 30. С. 88-94.
2. Ковальова Т. О. Регулювання мовних відносин у контексті Європейської хартії регіональних або міноритарних мов: європейський досвід і українські проблеми. Новий Колегіум. 2017. № 4. С. 21-25.
3. Кочан Н. І. Міноритарні релігійні організації (протестантські та етноконфесійні спільноти, новітні релігійні організації та руху) у контексті етнополітичної специфіки українського Донбасу. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2013. Вип. 2. С. 259-286.
4. Кочан Н. Релігійний чинник етнополітичних процесів Галичини: міноритарні етнорелігійні та релігійні організації. Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України. 2017. Вип. 1. С. 103-126.

5. Banducci, S. A., Donovan, T., & Karp, J. A. (2004). Minority Representation, Empowerment, and Participation. *The Journal of Politics*, 66(2), 534–556.
6. Heath, A. F. Representation of Ethnic Minority Concerns', *The Political Integration of Ethnic Minorities in Britain* (Oxford, 2013; online edn, Oxford Academic, 26 Sept. 2013). URL: <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199656639.003.0005>, <https://dx.doi.org/10.1080/17449057.2015.1032007> <https://d-nb.info/1209879425/34>
7. Politics, representation and ethnic minorities. URL: <https://www.ethnicity.ac.uk/research/work-packages/politics-representation-ethnic-minorities/>
8. Protsyk O. The representation of minorities and indigenous peoples in parliament. A global overview. URL: https://www.agora-parl.org/sites/default/files/agora-documents/A%20global%20Overview_The%20representation%20of%20minorities%20and%20indigenous%20peoples%20in%20parliament-1.original.pdf
9. The political Representation of Women and Ethnic Minorities in Established Democracies URL:<https://www.agora-parl.org/resources/library/political-representation-women-and-ethnic-minorities-established-democracies>
10. Zuber Ch. I. Reserved Seats, Political Parties, and Minority Representation Erschienen in: *Ethnopolitics*. 14 (2015). 4. 390-403.
11. Wright K. Power and Minority Representation. In: Farazmand, A. (eds) *Global Encyclopedia of Public Administration, Public Policy, and Governance*. Springer, 2016 Cham. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-319-31816-5_2524-1